

Å KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Å församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2006*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

Å KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Å församling

Norrköping kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Å kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	5
Å kyrka	6
Kyrkogårdens historik	8
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	11
Beskrivning av kyrkogården	12
Källor	17
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	18
Förklaring till exempellistan	18
Utvärderingskarta	19

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m.m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144)

säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

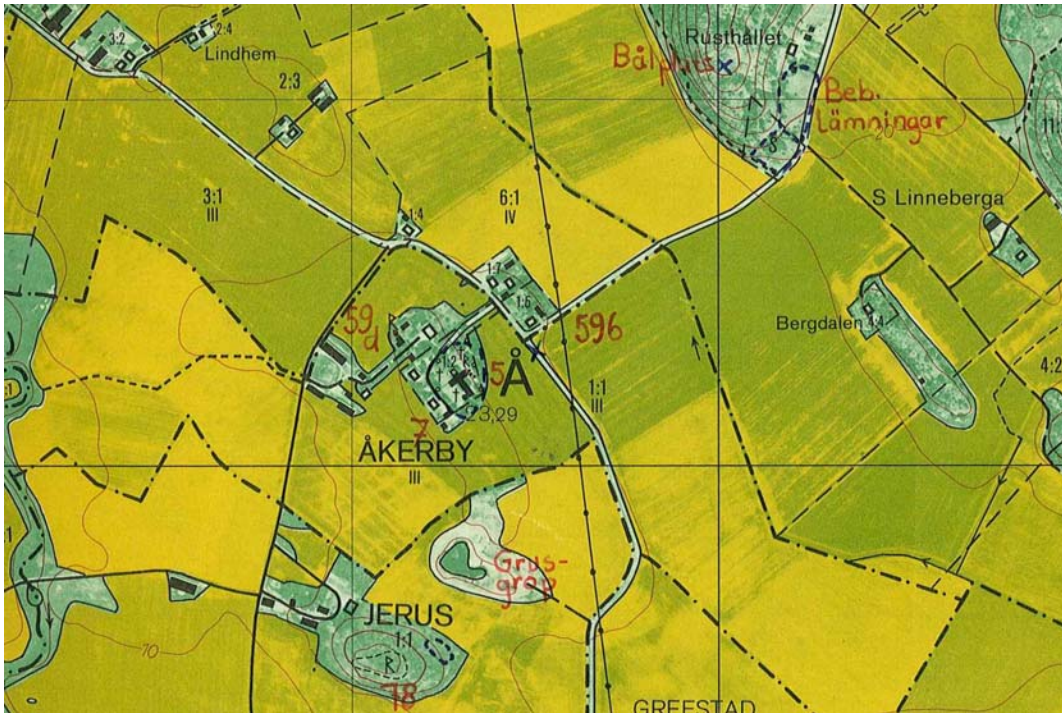
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete av antikvarie Olle Hörfors och rapport har utförts av Olle Hörfors och Björn Rydell, Östergötlands läns museum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 086 68 Ring. Kyrkan ligger på en liten höjd i en helt uppodlad omgivning. Kartan är tryckt 1980.

Å KYRKOGRÅRD

Kyrkan ligger i höjdläge i en öppen odlingsbygd. I norr är det åkermark fram till landsvägen. På andra sidan vägen finns en del bebyggelse, bl. a. en f.d. lanthandel. Lanthandeln var igång in på 1990-talet. Väster om den grusade vägen till kyrkan och kyrkplanen ligger den f.d. prästgården. Bostadshuset är troligen uppfört under andra delen av 1700-talet och består av två våningar under ett brutet tak täckt med röd bandplåt. Fasaderna är spriputsade och avfärgade i vitt. Mot söder finns en öppen veranda. Huset omges av en trädgård med fruktträd i norr och vid gårdsplanen i söder finns några uthus, även de ålderdomliga. Söder om trädgården ligger bl. a. ladugård och ett bostadshus från 1900-talet, båda dessa är rödfärgade. Sydväst om kyrkogården ligger den f.d. kyrkskolan, senare samlingslokal, från 1870 byggd i 1 ½ våning. Fasaderna är klädda med gråa eternitplattor, sadeltaket är täckt med tvåkupiga, röda betongpannor och takfotstassarna är profilerade. Sockeln är av tuktad gråsten med markerade fogar. Söder om kyrkogården står det gamla kommunalhuset från omkring 1880. Byggnaden består av två våningar med ljusa slätputsade fasader. Sadeltaket är täckt med enkupiga, röda tegelpannor. I dag finns det fler ingångar, bl. a. två i norr. Över dessa ligger ett profilerat överstycke. Öster om huset finns några rödfärgade uthus. På den häradsökonomiska kartan, 1868-1877, finns en skola på samma plats söder om kyrkogården.

Kyrkogårdens omgivning

Å är en medeltida socken och skrevs 1377 Aa. Den ligger inom Östergötlands odlingsbygd på Vikbolandets västra del och gränsar i söder till Slätbaken. Bland förhistoriska lämningar märks en stenåldersboplats och ett stort gravfält från yngre järnåldern, båda i närheten av den medeltida kyrkan i socknens södra del. Terrängen är bergig vid stränderna och i övrigt slättlandskap med en del kullar. Jordbruk har varit den huvudsakliga näringen och fiske har bedrivits i Slätbaken. På gården Rings marker söder om den medeltida kyrkan har det funnits järn- och koppargruvor. I en av koppargruvorna gjordes tillfälliga brytningar så sent som 1869/70. Större gårdar i socknen är Lundby säteri och Rings gård.

F.d. kyrkoherdebostaden i Å.

F.d. skolhuset.

Utsnitt ur häradsekonomska kartan 1868-77, Å. Skolhuset är utmärkt sydväst om kyrkan och runt kyrkogården kan en trädkrans anas.

Å kyrka

Å är en medeltida socken. Den medeltida kyrkan står kvar som ruin, ca 1,5 km söder om nuvarande kyrkan som uppfördes 1845-46 i gråsten och tegel efter ritningar av arkitekt Jacob Wilhelm Gerss och med Jonas Jonsson som byggmästare. Nya kyrkans planlösning är ett rektangulärt långhus med kor i samma bredd och en absidformad sakristia i öster bakom koret. Torn i väster med dubbla lanterniner, där den övre lanterninen är öppen och har ett krysstag som barriär. Kyrkan är i huvudsak oförändrad sedan byggtiden och har en nyklassicistisk utformning. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar och rusticeringar, allt avfärgat i brutet vitt. Sadeltaget är täckt med svartmålad plåt. Rundbågiga fönster med bågar i gjutjärn. Ingång i väster genom tornet och dessutom finns en nord- och en sydportal omgivna av rusticerade mittrisaliter. Kyrkorummet har ett putsat tunnvalv och ingen direkt markering mellan långhus och kor. Färgsättningen är i dag huvudsakligen ljus grå. Invid kyrkan finns prästgård, f.d. skola och kommunalhus.

Å kyrka, foto från 1950.

Å ödekyrka 2006.

Vid Å ödekyrka sägs även Sveriges äldsta man ligga begravd. Han ska enligt sägnen ha blivit 147 år!

En fullständig beskrivning och historik av kyrkan redovisas i separat rapport från utförd kyrkoinventering.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården har en oregelbunden utsträckning och omges av en stödmur samt trädkrans. Ingångar finns i väster och söder med grindar i järnsmide. De är troligen från kyrkans tillkomsttid och dekorerade bl. a. med bågmönster. I anslutning till muren i nordväst och delvis på muren finns ett gravkapell som enligt en inskription ovanför dörren byggdes 1950. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar och hörn, allt avfärgat i vitt. Topptaket är täckt med svartmålad skivtäckt plåt med jämna hakfalsar. Ett svartmålat träkors kröner taket. Gravkapellet saknar fönster. I söder finns en raksluten dubbeldörr med välvda lister runt dörrspeglarna, som troligen utgörs av träskivor. Dörren är grönmålad. I den gråmålade och slätputsade souterrängvåningen finns en ingång från norr med en pardörr klädd med skivor i rutmönster.

Å kyrka 1958. Nordväst och öst om kyrkan ses gruskvarter med häckomgärdade gravplatser och runt kyrkan en bred grusgång. Söder om kyrkan ligger ett par gräskvarter, motsvarande dagens kvarter B och C, delade av gången från södra grinden. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

1917 sammanslogs Å med Kuddby och Tåby till ett pastorat med kyrkoherde i Kuddby och komminister i Tåby.

Kyrkogården invigdes samtidigt med den nya kyrkan midsommardagen 1847 av biskop J. J. Hedrén. Marken till den nya kyrkan och kyrkogården uppläts av kyrkoherdebostället.

Runstenarna på Å kyrkogård 1941. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

På kyrkogården står tre runstenar som flyttats hit från den gamla kyrkogården. Två av runstenarna har enligt C. F. Broocmans östgötabeskrivning från 1760 tidigare legat i gamla kyrkans dörrtröskel och under klockstapeln. En tredje har enligt Anton Ridderstad legat i trappan till skolhuset strax söder om kyrkogården.

Inskriptionerna på de två förstnämnda lyder enligt Broocman som följer;
I kyrkans dörr (nederst): FRUSTIN:RITI:STIN:DINA:IFTR:SIGMUT:U_ _
_TRI:ANNA:BURD (ungefär: Frösten reste denna sten efter Sigmund).

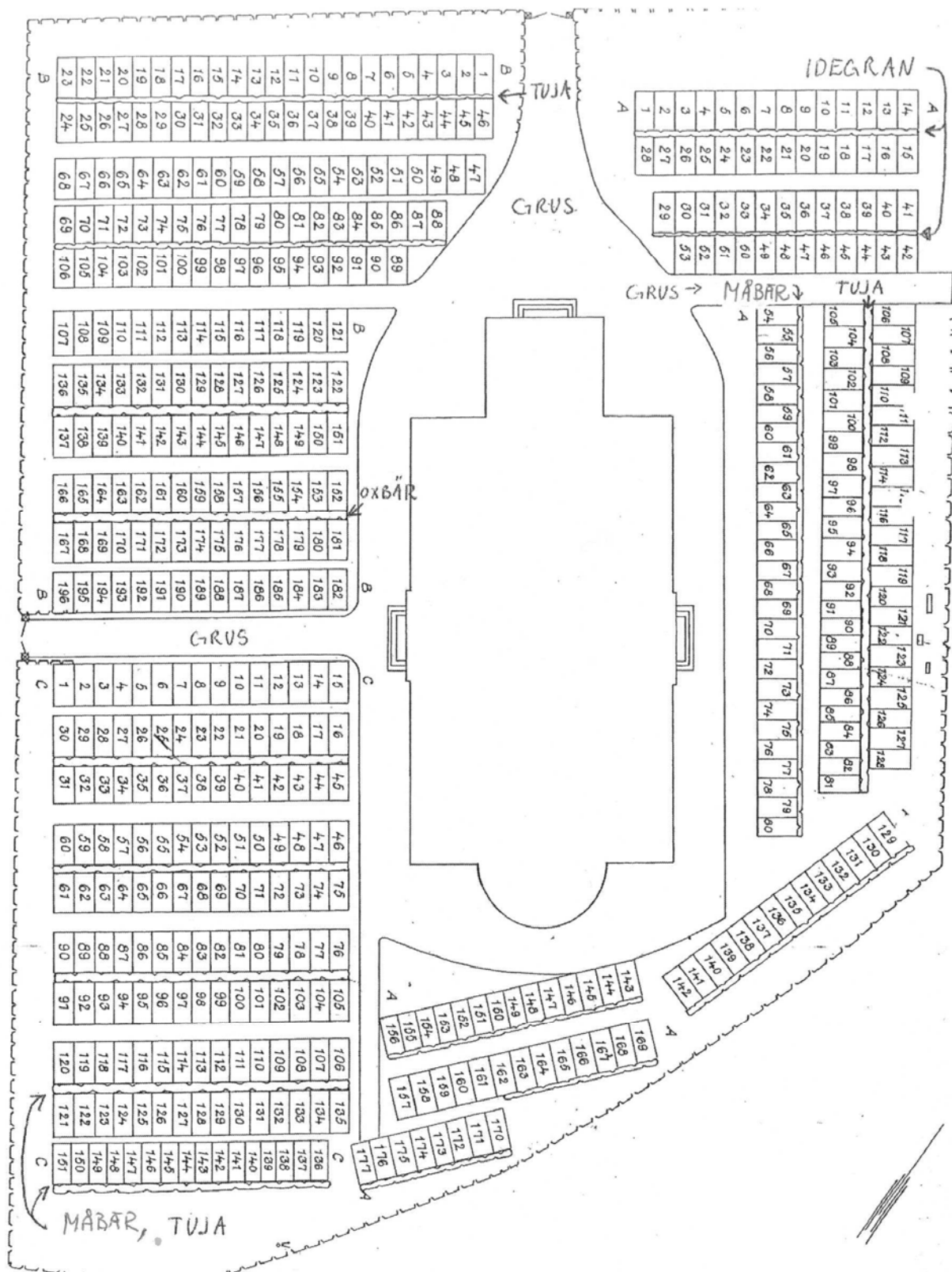
Under klockstapeln (överst till höger):
SIN:UK:DURBURN:UK:SATAR:DR:RITU:STIN:DINA:IFTIR:DURKL:BRDR:SIN:
SUN_ _ _GI (ungefär: sin och Torbjörn och Satar de reste denna sten efter Torkel sin broder)

Runstensfragmenten från skolhuset (överst till vänster) bär inskriptionen:
SA:IFTIR:SAIBIURN:FADUR:SIN (ungefär: sa efter Säbjörn sin fader)

Runstenar på kyrkogården, varav den nedersta är försedd med ett kristet kors.

Kyrkogården, särskilt den norra delen, präglas idag av en kraftig omläggning i mitten av 1900-talet. Tidigare fanns en uppdelning med allmänna linjegravar och små vårdar på södra sidan av kyrkan och större grusgravar på norra sidan. Idag är större delen av de allmänna gravarna borttagna och bara någon enstaka återstår.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av tre kvarter: A, B och C.

Allmän karaktär

Kyrkogården präglas av sitt höjdläge och är öppen med en relativt ung trädkrans utanför. Norr om kyrkan ligger det gamla högreståndskvarteret A, där en relativt stor andel äldre vårdar bevarats och står blandat med yngre. Söder om kyrkan finns en rest av linjegravssystemet. Området har dock ännu inte i någon större utsträckning åter tagits i anspråk. I ytterkanterna mot öst och väst finns ett par rader av gravar med rygghäckar.

Omgärdning

En stödmur omger kyrkogården på varje sida. I väster är muren ca 1 m hög och av skarpkantad 1-3 m stor sten, lagd utan bruk. 4 bindringar finns inslagna i muren. Samma mur finns i norr, öster och söder. I norr är gravkapellet inbyggt i muren.

I det sydöstra hörnet av kyrkogården kröns muren av en 0,6 m hög oxbärshäck.

Västra muren.

Huvudingång från väster.

Ingångar

Kyrkogården har ingångar i väster och söder. Huvudingången finns i väster och består av en pargrind i gjutjärn mellan fyrsidiga granitstolpar krönte av järnkulor. Grinden har ornament av bågar, kryss och kärvar i tre nivåer. Grinden i söder har samma utförande men är tredelad, med en fast mittdel.

Vegetation

I trädkransen ingår i väster två yngre och två lite äldre lönnar. På den norra sidan finns fem något äldre lönnar. Utmed den östra sidan står sex lönnar varav två är yngre. Slutligen längs den södra sidan står tre lönnar.

Förutom i trädkransen finns vegetation i form av rygghäckar i kvarteren. I kvarter A finns längst i väster två 0,6 m höga idegranshäckar orienterade i nord-sydlig riktning. Norr om kyrkan finns två rygghäckar i öst-västlig riktning. Närmast kyrkan en 0,5 m hög måbärshäck och utanför denna en 0,6 m hög tuja. På den södra sidan har det tidigare funnits system av häckar i nord-sydlig riktning. I kvarter B har alla häckar utom den västligaste, en 1 m hög tuja och den östligaste, en 0,4 m hög oxbärshäck tagits bort. I kvarter C finns de två östligaste häckarna, en 0,6 m hög måbärshäck och en 1 m hög tuja kvar.

Gångsystem

De ursprungliga grusgångarna inne i kvarteren är igenlagda i de flesta fall (gången från mittgången till kapellet finns kvar). I övrigt finns grusgångar från ingångarna till kyrkan och en bred gång runt densamma.

Gravårdstyper

Kvarter A, norr om kyrkan, har en väl bevarad karaktär som område för högreståndsbegravningar. De stora statusvårdarna, typiskt höga och smala vårdar från tiden kring sekelskiftet 1800/1900, återfinns alla i kvarter A. Tidstypiska utformningar är obelisk, som J A Odéns gravvård, eller stele som Godsegaren Carl Mattsons och Hemmansägaren Johan Svenssons vårdar. Av de många grusgravplatser som kan ses på äldre flygfoton (se under kyrkogårdens historik) återstår idag fyra stycken, avgränsade med stenram eller buxbomshäck och i ett fall, bådadera. Bland dessa utmärker sig Fru Edbergs gravplats med stenspollare och järnkätting. Vården var dock svårsläst vid inventeringstillfället. Väl värd att framhålla är också smidesmästaren Haglunds mycket stora och fint arbetade smideskors från 1933. Till de äldsta kvarvarande gravvårdarna, från tiden strax efter den nya kyrkogårdens invigning 1846, hör tre vackra gjutjärnskors. Hela kyrkogården är till viss del uppblandad med låga, breda moderna vårdar. I kvarter B finns ännu en vård kvar sedan linjesystemet. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statusskillnad" men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964, varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna.

Grusgrav med stenram och buxbomshäck.

Godsegaren C Mattsons stele rest 1904.

Exempel på en låg, bred och sentida vård.

Minneslund

Församlingen planerar att anlägga minneslund.

Byggnader

Gravkapellet ligger i norra muren och är en vitputsad fyrkantig byggnad. Taket är ett falsat svartmålat plåttak krönt av ett kors. Porten är målad i en gröngul kulör. Genom souterrängläget finns en nedervåning som fungerar som redskapsbod.

Gravkapellet från öster.

Övrigt

Avfallshantering m.m. sker i anslutning till gravkapellets nedervåning, norr om kyrkan.

Bindringar i västra muren

Kulturhistorisk bedömning

Å kyrka och kyrkogård med dess gravkapell, grindar, mur och trädkrans är en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. I den västra kyrkogårdsmuren sitter fyra bindringar kvar och minner om en tid då det var vanligt att man körde med häst och vagn till kyrkan. Grindarna på den västra och södra sidan är ovanliga. Troligtvis är de samtida med kyrkan. De har ett ovanligt mönster av kraftigt järn. Dessutom har den västra grinden en tröskelsten. Grinden i söder har samma utförande men är tredelad, med en fast mittdel.

Trädkransen är viktig för miljön och visar på det parkideal som var gällande på stadskyrkogårdarna från slutet av 1700-talet och på landsortskyrkogårdarna åtminstone från mitten av 1800-talet. Trädkransen är också markerad på den häradsekonomiska kartan från 1870-talet.

Ett mycket högt kulturhistoriskt värde ligger i de grus- eller sandtäckta gravanläggningarna med omgärdning av häckar eller stenramar. De visar på ett gravvårdsskick som förr var vanligt men som nu blir mer och mer sällsynt. De är belägna utmed gångarna, på sådana platser som vanligen var avsedda just för de köpta, mer påkostade gravarna. Fyra grusgravar finns bevarade, två med stenram, en med buxbomshäck och en som har både stenram och buxbomshäck.

Ett högt kulturhistoriskt värde finns även i flera enskilda gravvårdar. Det kan bl. a. bero på ålderdomlighet, att de är tidstypiska, konstnärlig utformning eller lokal- och personhistoriskt intresse.

Kvarteren B och C söder om kyrkan har tidigare varit avsatta till allmän linje. På allmänna linjen låg förr enkelgravar som utgjort s.k. linjegravar. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar kunde på så sätt komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964, varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att bevara linjevårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. Vanligtvis utgörs linjevårdar huvudsakligen av träkors, enkla granitvårdar samt gjutjärns- eller smideskors. På kyrkogården i Å finns endast en äldre linjevård kvar idag.

Vidare finns det flera gravvårdar som har någon form av titel. Titlar är kulturhistoriskt intressanta i och med att de kan berätta mycket om en trakts näringsliv och sociala struktur.

Till de äldsta vårdarna på kyrkogården hör tre stycken vackra kors i gjutjärn. Två av dem står i kvarter A och är daterade 1849 och 1868. Det tredje som står i kvarter C saknar namnplatta och årtal men är sannolikt från 1800-talets mitt liksom de två andra. Det äldsta korset från 1849 har trepassarmar genombrutna av tre ggr tre femuddiga stjärnor samt text i silver och vid foten en ängel med lagerkrans och ankare, symbol för hoppet och uppståndelsen, också den i silver. Den femuddiga stjärnan symboliserar morgonstjärnan, Kristus. Korset från 1868 är också dekorerat med femuddiga stjärnor men är här i relief och med femuddiga avslutningar på armar och stam. Det odaterade

gjutjärnskorset har som dekoration det allseende ögat i guld, ofta tolkat som en symbol för treenigheten och för Guds öga som vakar över mänskligheten. Korsarmarna har hjärtformade avslutningar som övergår i en trebladig blomma. Alla tre gjutjärnskorsen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Gjutjärnkors från 1849.

Gjutjärnkors från 1868.

Gjutjärnkors, 1800-talets mitt.

Enda kvarvarande linjevården.

Ett mycket högt kulturhistoriskt värde har också smidesmästaren Haglunds smideskors från 1933, se bilder nedan. Stora flerarmade smideskors är mycket ovanliga i Östergötland. I Värmland däremot finns de i stor mängd och mest bekanta är de stora Ekshäradskorsen. Typiskt för Ekshäradskorsen är förutom de många korsarmarna också hängen i form av löv. Haglunds kors liknar i hög grad Ekshäradskorsen och är troligen inspirerat av dem.

Smidesmästaren Haglunds kors från 1933. Detalj av samma smideskors.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1 av 3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.

Faksimilutgåva 1993.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Sveriges bebyggelse, landsbyggden, Östergötlands län band VII. Uddevall 1951.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1703, 1727, 1866. Häradskarta från 1868-77

www.ostergotlandslansmuseum.se

www.svenskakyrkan.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

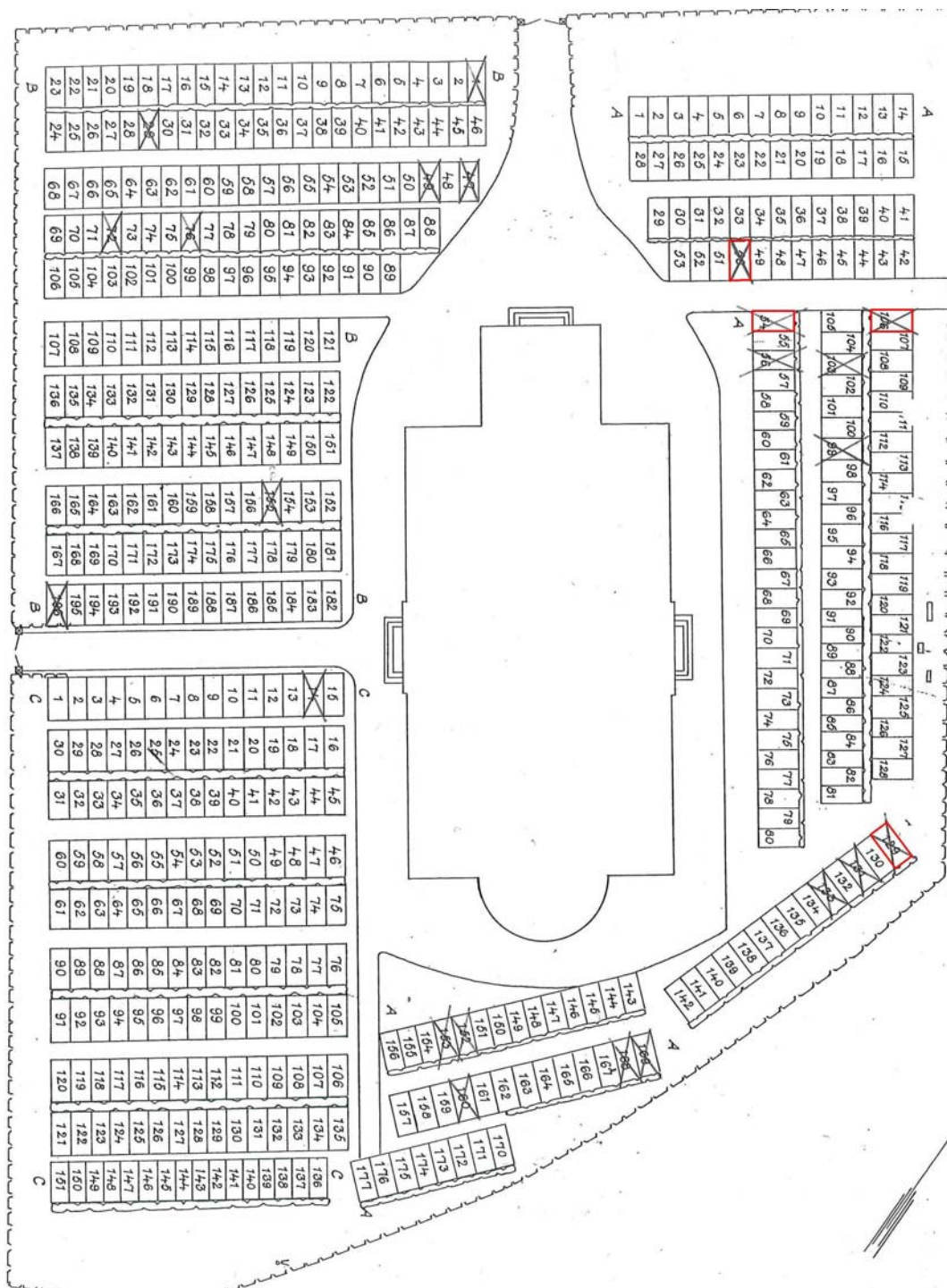
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m.m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m.m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Å kyrkogård. Exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse markeras med ett X. Gravplatser med omgärdning är markerade med en fyrkant. .